

variantă inferioară. [4] La noi se insistă asupra diglosiei pentru a păcăli populația băștinașă (poporul istoric al acestui pământ), prin formula precum că limba română și „limba moldovenească” sunt două limbi aparte, dar înrudite, care funcționează simultan, în diglosie. Acestea se fac cu un scop politic bine determinat: pentru a accepta glotonimul „limbă moldovenească”.

O situație iminentă de diglosie a existat în Grecia, până în anul 1981, când erau folosite în paralel greaca populară *Demotike* și limba greacă clasică *Katharevaușa*. [5]

În prezent, manifestări ale diglosiei au loc în țările arabe, unde araba clasică este folosită în presă, la radio, televiziune, în serviciile divine, în educație și corespondența oficială, în vreme ce în viața de zi cu zi populația folosește dialectele acestei limbi. O diglosie clasică a avut loc în Rusia, în tot secolul al XVIII-lea, când funcționau simultan limba rusă populară și limba slavonă, ca limbă oficială și bisericească. [6, p. 207-246]

În încheiere, susținem ferm că în Republica Moldova nu avem nicio formă de existență a vreunei diglosii și nicio formă de bilingvism nu poate fi oficializat, deoarece nu poate fi invocată nici o cauză istorică și științifică.

BIBLIOGRAFIE

1. Eugen Coșeriu. *Lingvistică din Perspectivă Spațială și Antropologică*, Chișinău: Știința, 1994.
2. Ion Dumeniuc, Nicolae Mătcaș. *Introducere în lingvistică*, Chișinău: Lumina, 1987.
3. Marius Sala, Ioana Vintilă-Rădulescu. *Limbile lumii. Mică enciclopedie*, Chișinău: Știința, 1994.
4. *Noul Dicționar Universal al Limbii Române*, București: Editura Litera Internațional, 2006.
5. Marius Sala, Ioana Vintilă-Rădulescu. *Ibidem*.
6. E.G. Kovalevskaya. *Istoria russkogo literaturnogo iazîka*, Moscova: Prosveșcenie, 1978.

STRATEGII DE DEFINIRE A TERMENILOR ÎNTRE LEXICOGRAFIE ȘI DIDACTICĂ

STRATEGIES FOR TERM DEFINITION: BETWEEN LEXICOGRAPHY AND DIDACTICS

*Olga Cosovan, dr. în filologie, conf.,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău*

*Olga Cosovan, PhD, associated professor,
SPU „Ion Creangă”, Chișinău*

ORCID: [0000-0003-0595-1705](https://orcid.org/0000-0003-0595-1705)

CZU 81'37:37.011.33

Abstract

Term definition and assimilation is a significant part of education. The definitions offered in didactic contexts tend to oscillate between lexicographic rigour and the didactic need to explain, to exemplify, to classify inherently, and to codify graphically; student age is also a factor. Textbook definitions lean visibly towards the encyclopaedic model, although a textbook lacks the space for either the full text of an encyclopaedia definition or the appropriate number of illustrations. It is not the learning by heart and verbal reproduction of definitions that is truly essential, but the skill of constructing definitions: what they should contain and what they ought to look like.

Key-words: term, lexicographic definition, encyclopaedic definition, textbook, dictionary.

Comunicarea didactică și cea academică pune în circulație un număr considerabil de termeni științifici din toate domeniile, astfel că orice elev care încheie cu succes studiile la un anumit nivel are (sau trebuie să aibă) în vocabularul activ serii considerabile de termeni. Partea leului în materie de lexic terminologic se asimilează, cantitativ și calitativ, în cadrul studiilor școlare, în gimnaziu, unde se creează fundamentele alfabetizării terminologice. Scopul declarat al asimilării termenilor în învățământul general este transparent: "Învățarea termenilor specifici este o acțiune de maximă importanță și profesorul trebuie să se asigure că elevii vor avea suportul lexical necesar pentru a înțelege conținuturile care se predau în școală (sublinierea ne aparține)." [3, p.1] Trecând dincolo de pereții școlii, existența acestui suport în materie de terminologie facilitează orice studii ulterioare și orice activitate profesională, manifestându-se diferit. Traseele pe care le poate parcurge un adult care atestă un termen sunt construite în baza experienței școlare: documentare, explicare, descifrare lingvistică / etimologică, încadrare în sistemul de termeni cristalizat deja.

Problema asimilării terminologiei nu poate fi detașată de calitatea definițiilor și structurarea lor vizibilă. Altfel spus, elevul trebuie nu să memoreze și să reproducă, la solicitare, definițiile date de manual, ci să înțeleagă cum se structurează o definiție și să o poată reconstitui sau construi, dacă știe ce semnifică termenul, dar nu a învățat niciodată definiția lui.

Manualele școlare, în mare parte în corespundere cu prevederile curriculare, au serii de termeni care trebuie incluși în vocabularul activ al elevilor. S-ar părea că nu e nimic mai simplu: există lista de termeni, există definițiile lexicografice, site-ul www.dexonline.ro oferă un spectru larg de definiții din câteva dicționare explicative (DEX, MDA 2010, NODEX, DLRLC, DN, MDN, Șăineanu, Scriban) și autorul de manual poate prelua una dintre definiții, fără a pune la îndoială corectitudinea și adecvanța acesteia. Dar o definiție lexicografică, construită în conformitate cu principiile științifice, nu este și una comodă pentru uzul școlar și delimitările necesare în procesul de instruire.

Dezvoltându-se în cadrul lexicologiei, lexicografia a ajuns să stabilească rigorile descrierii sensului și structurarea informației în articolul de dicționar, a introdus convenții grafice și numerice, pe care, în mod normal, le poate înțelege și interpreta orice utilizator, dar care nu s-ar potrivi rigorilor manualului școlar. Astfel, definiția lexicografică este un enunț cu o construcție sintactică specifică, prin care se explică sensul cuvântului (semem din semantem). Există viziuni diferite asupra structurii articolului lexicografic: varianta franceză și varianta engleză generează și alte modele naționale [2,p. 9-11].

Construcția sintactică specifică este dictată de apartenența la o clasă morfologică / parte de vorbire: a se vedea, de exemplu, cum sunt definite adjectivele (de regulă, definiția este o subordonată atributivă) și cum sunt definite verbele sau substantivele; cum sunt definite prepozițiile, conjuncțiile etc. Bune pentru a înțelege sensul cuvântului, aceste definiții nu sunt potrivite pentru termenii științifici care apar în manuale și, implicit, în tot demersul didactic.

PRÓPRIU, -IE, *proprii*, adj. 1. Care aparține în mod exclusiv cuiva; personal. ◇ *Nume* (sau *substantiv*) *propriu* = nume care se dă unui lucru sau unei ființe spre a le deosebi de alte lucruri sau ființe din aceeași categorie și care se scrie cu inițială mare. **2.** Caracteristic, specific. **3.** Care este bun pentru...; indicat, potrivit, adecvat. **4.** (Despre cuvinte, despre

termeni) Care redă exact ideea ce trebuie exprimată. ◇ Expr. *Propriu-zis* = de fapt, la drept vorbind. ♦ (Despre sensuri) De bază, prim. – Din lat. **proprius**, fr. **propre**.

Adjectivul *propriu* apare în cadrul terminologiei lingvistice cel puțin în trei îmbinări: substantiv propriu, adjectiv propriu-zis și sens propriu. Dar definirea sensului 1 și a sensului 4 nu rezolvă problema definirii acestor termeni în manuale.

Explicarea noțiunii de sens propriu ia, în manualul de limbă și literatură română pentru clasa a VIII-a, următoarea formulare: Sens propriu este oricare dintre sensurile cuvântului, motivat printr-o legătură directă cu realitatea. Un cuvânt polisemantic poate avea numeroase sensuri proprii, adică sensuri a căror apariție are o explicație fără mediere: legătura acestor sensuri între ele este vizibilă.

Structura articolului de dicționar în ansamblu și/sau definirea unui sens al cuvântului polisemantic include:

- Categoriile gramaticale, informații sintactice;
- Categoriile și subcategoriile semantice;
- Încadrare în sistemul gramatical;
- Încadrare stilistică (livresc, învechit, regional etc.);
- Includere în câmpurile lexicale, în primul rând, cel noțional; uneori, în câmpul semantic;
- Specificarea restricțiilor (despre..., utilizat cu prepoziție...);
- Referință etimologică.

Toate acestea, incontestabil necesare pentru a înțelege nu doar sensul, ci și posibilele contexte de utilizare a cuvântului, nu au relevanță pentru definiția termenului științific. Informația de natură etimologică uneori este inclusă în explicarea termenului, atunci când el provine din limbi străine (greacă, latină, franceză, engleză etc.), unde etimonul avea un sens uzual, neterminologic și acesta poate facilita înțelegerea explicației.

Problemele inerente prezentării termenilor în didactică depășesc cadrul lexicografiei și se rezumă la:

- Când și cum se oferă definițiile termenilor? Experiența arată că numeroși termeni există în manualele școlare, în conținuturile curriculare, dar nu au o definiție clară în manuale și delimitările țin de aplicarea unor algoritmi, din practica profesorilor și nu de o strategie consecventă. Astfel, chiar din primele zile de școlarizare elevii fac uz de termeni precum literă, silabă, cuvânt, text, număr, cifră etc., dar termenii respectivi nu au și nici nu pot avea, la această etapă, definiții științifice. Manualul de limbă și literatură română pentru clasa a II-a are 3 utilizări ale noțiunii de sens propriu / respectiv, figurat, dar definiția oficială a sensului propriu, va fi prezentată abia în clasa a VIII-a, deși sunt numeroase sarcini de lucru care impun recunoașterea sensului propriu și a sensului figurat în toate clasele anterioare.

- Care este limita între o definiție și o descriere? Practica demonstrează că manualul școlar se orientează mai curând spre o descriere a fenomenului, categoriei, clasei definite decât preia definiția lexicografică. Pentru didactică, ea nu este suficient de explicită și relevantă. Să comparăm:

FÓRȚĂ, *forțe*, s. f. **I. 1.** Capacitate pe care o au ființele vii de a depune un efort, de a executa acțiuni fizice prin încordarea mușchilor; putere fizică, vigoare, tărie. Din fr. **force**, it. **forza**.

Mărimea fizică ce caracterizează interacțiunea și determină efectul ei este numită **forță**. (Fizica, VI)

După cum se poate vedea, definiția lexicografică include reluări, sinonime, iar definiția didactică pare mai laconică și, prin însăși structura ei, este inversată: termenul definit ocupă poziția finală din definiție. Nu e o lege, dar anume această structură evidențiază, accentuează termenul. Totodată, definiția didactică lasă loc pentru suplimentări de genul: mod de marcare, notare, subliniere, clasificări și alte explicații inerente, iar strategia unui manualului concret sau a unei serii de manuale se poate orienta spre definiții enciclopedice.

Câte definiții sau câți termeni pot apărea rezonabil la o temă, în cadrul unui capitol?

Problema este serioasă, dacă raportăm numărul de ore la numărul de termeni care trebuie asimilați. Este deosebit de vizibil în cazul disciplinelor școlare care au, conform actelor normative, o singură oră pe săptămână și un inventar substanțial de termeni, riscul fiind ca manualul să se transforme în glosar, iar studiul disciplinei – în explicarea termenilor.

- Cum pot fi definite îmbinările terminologice?

În listele de termeni, sunt suficiente exemple de îmbinări de cuvinte, care prezintă dificultăți de definire și nu au o sursă lexicografică sigură. Componentele sunt definite, dar îmbinarea terminologică nu. În unele cazuri, chiar explicarea termenilor fără apelul la alte materii este complicată. Drept exemplu pot servi termenii din domeniul educației muzicale: discurs muzical, leitmotiv, program – subiect, nucleu semantic, repetiția, contrastul, asemănarea și progresia etc. Pentru a construi noțiunea de discurs muzical, e nevoie de actualizarea ideii de discurs: DISCURS, discursuri, s. n. Specie a genului oratoric, constând dintr-o expunere făcută în fața unui auditoriu pe o temă politică, morală etc.; cuvântare. Curriculumul la limba și literatura română prevede drept produs al activităților de învățare discursul în diferite clase gimnaziale, ceea ce permite valorificarea interdisciplinarității în examinarea termenului. Nucleul semantic va miza pe termenul de fizică și biologie, nucleu (evident distanțat de accepția lui în biologie) și semantic, -ă, din lingvistică.

NUCLEU, nucleu, s. n., (3) nuclei, s. m. 1. S. n. (Fiz.) Particulă centrală a unui atom alcătuită din protoni și neutroni, purtătoare de sarcini electrice pozitive, în care este concentrată aproape toată masa atomului. ◇ Nucleu cristalin = cristal de dimensiuni foarte mici, care servește ca centru de depunere în cursul cristalizării unei soluții sau topituri. (Astron.) Nucleu de cometă = parte a capului unei comete formată dintr-un conglomerat de bucăți de gheață și materie solidificată. Nucleu de galaxie = porțiune centrală a unei galaxii, cu aspect compact. 2. S. n. (Chim.) Ciclu de atomi sau ansamblu de cicluri de atomi alipite, care formează scheletul moleculelor unei substanțe și care rămâne neschimbat la toți derivații substanței respective. 3. S. m. (Biol.) Element constitutiv al celulei organice, de formă sferică sau ovoidală, situat în plasmă, având o structură proprie și îndeplinind funcții însemnate în viața celulei. ♦ Grupare de celule nervoase din axul nervos, care constituie centri nervoși sau regiunea de origine a unor nervi. 4. S. n. Fig. Element esențial, central al unui lucru, al unei

acțiuni. ♦ Grup restrâns de persoane care acționează în mod organizat și în jurul căruia se formează sau tinde să se formeze o grupare mai mare.

SEMANTIC, -Ă, semantici, -ce, s. f., adj. I. S. f. 1. Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studierea sensurilor cuvintelor și a evoluției acestor sensuri; semasiologie, semantism. 2. (Log.) Teoria interpretării unui anumit sistem formalizat prin alt sistem formalizat. II. Adj. Care ține de semantică (I 1), care se referă la sensurile cuvintelor; semasiologic.

Fără o abordare interdisciplinară și ajustată la contextul muzicii, interpretarea termenului dat este imposibilă sau eronată. Valorificarea interdisciplinarității lasă loc pentru asocieri și operații intelectuale complexe, din care se sintetizează accepția termenului. Tendința de a elimina compartimentarea disciplinelor, de a privilegia competențele funcționale și globale în opoziție cu achizițiile noționale și cu cunoștințele fundamentale este tot mai des manifestată [1, p. 37-38].

Deși se crede că termenul trebuie să fie monosemantic, întâmplarea face ca domenii diferite să aibă aceleași cuvânt încărcat de sensuri diferite. Astfel, cuvântul subiect este termen în domenii diferite:

SUBIECT, subiecte, s. n., (4) subiecți, s. m. 1. S. n. Totalitatea acțiunilor, evenimentelor (prezentate într-o anumită succesiune) care alcătuiesc conținutul unei opere literare, cinematografice etc. ♦ Chestiune, temă despre care vorbește sau scrie cineva. ♦ Cauză, pricină, motiv. 2. S. n. (Lingv.) Partea principală a propoziției care arată cine săvârșește acțiunea exprimată de predicatul verbal la diateza activă sau reflexivă, cine suferă acțiunea când predicatul verbal este la diateza pasivă sau cui i se atribuie o însușire ori o caracteristică exprimată de numele predicativ în cazul predicatului nominal. 3. S. n. (Log.) Termen al unor judecăți, reprezentând noțiunea ce desemnează obiectul gândirii despre care se afirmă sau se neagă însușirea exprimată de predicatul logic. 4. S. m. Ființă aflată sub observație, supusă anchetei, experimentului etc.; individ care prezintă anumite caracteristici. 5. S. m. (În sintagmele) Subiect de drepturi și obligații = persoană care, în cadrul raporturilor juridice, are drepturi și obligații. Subiect impozabil = persoană fizică sau juridică obligată prin lege să plătească un anumit impozit către stat. – Din lat. *subjectum* (cu unele sensuri după fr. *sujet*).

Terminologia filologică (limba și literatura română) în aceeași clasă (a V-a) include:

Totalitatea evenimentelor care alcătuiesc conținutul unei opere narative reprezintă SUBIECTUL OPEREI LITERARE.

SUBIECTUL este partea principală de propoziție care arată cine face acțiunea exprimată de un predicat verbal sau cui i se atribuie o însușire ori o caracteristică exprimată de un predicat nominal. Nu e nimeni în măsură să modifice terminologia în uz, inclusiv cea ăncetățenită în didactică, dar nedumeririle elevilor sunt previzibile.

La fel, adjectivul *compus* apare în diverse domenii terminologice :

COMPUS adj., s. m. 1. Adj. Alcătuit din mai multe părți sau elemente; combinat.

◇ (Muz.) Măsură compusă = măsură formată din fracțiuni ale măsurii simple.

(Gram.) Timp compus = timp format cu ajutorul unui verb auxiliar.

(Bot.) Frunză compusă = frunză cu limbul constituit din mai multe foliole, dispuse pe un ax principal.

Inflorescență compusă = inflorescență constituită din mai multe inflorescențe simple.

Fruct compus = fruct constituit din mai multe fructe concreșcute pe aceeași axă.

2. S. m. (Chim.) Combinație (3); corp compus (1). – V. compune.

Examinând transdisciplinar procesul de predare-învățare-evaluare a termenilor, trebuie să elaborăm strategii care ar reduce la minim dificultățile de asimilare și delimitare, dar și ar exclude memorarea și reproducerea definițiilor. Sunt vizibile 2 fire din trama dezvoltării acestui element al competenței de comunicare: analiza diferitelor definiții pe care le includ manualele și uzul dicționarelor de diferite tipuri, subordonat conținuturilor curriculare la limba și literatura română.

BIBLIOGRAFIE

1. COSOVAN, OLGA; CARTALEANU, TATIANA; ZGARDAN-CRUDU, ALIONA; BOZ, OLGA. Abordarea inter- și transdisciplinară a lexicului terminologic. Chișinău, 2020.
2. HARHĂȚĂ, BOGDAN. Definiția lexicografică. Tipuri recurente în dicționarele românești din secolul al XIX-lea: [http://www.dacoromania.institutului.ro/articole/2015_1/22_XX_\(2015_nr.%201\)%20\[Pages%207%20-%2028\].pdf](http://www.dacoromania.institutului.ro/articole/2015_1/22_XX_(2015_nr.%201)%20[Pages%207%20-%2028].pdf)
3. MARZANO, R. J.; PICKERING, D. J. Building Academic Vocabulary. Teacher's manual. Alexandria, Virginia, USA, 2005.

ASIMILAREA LEXICULUI ȘTIINȚIFIC – O FINALITATE ÎN TERMENI DE CONDUITĂ

THE ASSIMILATION OF SCIENTIFIC VOCABULARY AS A PURPOSE IN TERMS OF CONDUCT

*Tatiana Cartaleanu, dr. conf.,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău
Cartaleanu Tatiana, Ph.D., associate professor,
SPU „Ion Creangă”, Chisinau
ORCID: 0000-0001-8713-229X*

CZU 37.01:81'37

Abstract

The article debates the issue of terminological literacy in gymnasium-level students vs the curricular demands of various school subjects. We examine the student's learning itinerary when studying a school subject, from unconscious incompetence to unconscious competence. These milestones are reflected in the perspective of terminological illiteracy, terminological literacy, terminological competence and the culture of communication in a scientific-didactic language. Based on the Bloom-Anderson taxonomy, an ample list of activities and opportunities to learn terminological vocabulary is offered, divided by area: knowledge, understanding, application, analysis, and synthesis. This theoretical approach is confirmed by an example from a Physics textbook.

Key-words: curriculum, purposes, competences, terminological literacy, culture of communication.

În comparație cu versiunea Curriculumului național 2010, competențele stipulate de curricula disciplinare 2018/2019 vizează, în termeni de conduită așteptată, o deschidere mai largă spre operaționalizarea vocabularului științific de rigoare.

Datorită unei viziuni focalizate mai exact asupra asimilării termenilor, conceptorii de curricula disciplinare nu doar și-au îndreptat atenția spre necesitatea studiului terminologiei, ci și au situat în prim-plan competența respectivă, derivată de aici. De exemplu (sublinierile ne aparțin):